

Mastičkáři,
unguentarii, kramaere:
jazyky středověkého divadla

Martin Bažil

Den latiny 2013

Filosofická fakulta UK

Ústav řeckých a latinských studií

Středověké divadlo:

✦ světské:

- ✦ v úplné podobě
  - vzniká až poměrně pozdě, ve 13. století v severní Francii (Arras): Adam de la Halle, *Jeu de Robin et Marion* a *Jeu de la feuillée* („Hra v loubí“)
- ✦ u nás – ještě mnohem později, plně až v 16. století (vlastně už humanistické tendence)

Náboženské divadlo v antice

✦ řecké divadlo – vzniká v souvislosti s kultem

- ✦ vrchol: 5. století př. Kr.
- ✦ dvě hlavní formy: attická tragédie (Aischylos, Sofoklés, Eurípidés), stará attická komedie (Aristofanés)

✦ v Římě:

- ✦ vztah ke kultu postupně slábne
- ✦ novým cílem: zábava

Náboženské divadlo ve středověku:

✦ vzniká z obřadu (liturgie) a je její součástí –
přebírá její vlastnosti:

- ✦ vychází z textu Bible a pevně se ho drží
- ✦ „účinkují“ v něm klerici
- ✦ je celé zpívané
- ✦ latinsky

otázka: co je základem divadla?

Náboženské divadlo ve středověku: Biblicko-liturgický základ

✦ Lukáš 24,1-10:

Prvního dne po sobotě, za časného jitra, přišly (ženy) k hrobu s vonnými mastmi, které připravily. Nalezly však kámen od hrobu odvalený. Vešly dovnitř, ale tělo Pána Ježíše nenašly. A jak nad tím byly bezradné, stanuli u nich dva muži v zářícím rouchu. Zachvátil je strach a sklonily tvář k zemi. Ale oni jim řekli: „Proč hledáte živého mezi mrtvými? Není zde, byl vzkříšen. Vzpomeňte si, jak vám řekl, když byl ještě v Galileji, že Syn člověka musí být vydán do rukou hříšných lidí, být ukřižován a třetího dne vstát.“ Tu se rozpomenuly na jeho slova, vrátily se od hrobu a oznámily všechno jedenácti učedníkům i všem ostatním.

Náboženské divadlo ve středověku: Biblicko-liturgický základ

	Mt 28,1-9	Mk 16,1-13	Lk 24,1-16	Jn 20,11-18
Postavy	2 ženy anděl Ježíš (strážci) (starší)	3 ženy (Máří, Marie Jakubova, Salome) Anděl Ježíš 2 učedníci	ženy (Máří, Jana, Marie Jakubova a d.) 2 andělé Petr 2 učedníci, Ježíš	Máří 2 učedníci u hrobu (Petr a „Jan“) 2 andělé Ježíš (zahradník)
Scény	Hrob zjevení 2 ženám (stráž a starší)	Hrob zjevení Máří, oznámení uč. zjevení 2 uč. v Emauzích	Hrob oznámení učedníkům Petr u hrobu zjevení 2 uč. v Emauzích	Hrob – Máří, Petr a „Jan“ Máří a „zahradník“ oznámení učedníkům

„Velikonoční slavnost“ (*Osterfeier*)

- ✦ „prototheatrální“ – obřad, nikoli divadlo
  - ◆ theocentrický, nikoli antropocentrický
- ✦ doloženy od 1. poloviny 10. století (Francie – Limoges, německé země – St. Gallen, Mohuč)
- ✦ základem: dialog *Quem queritis?* („Koho hledáte?“) mezi andělem/anděly a ženami u hrobu

„Velikonoční slavnost“ (*Osterfeier*)

---

tři základní typy:

✦ *visitatio sepulchri* („návštěva u hrobu“)

✦ *v.s.* + *currebant duo* („běželi dva“)

✦ *v.s.* + *hortulanus* („zahradník“) (+ *c.d.*)

◆ + k nim často ještě: dialogická sekvence

Victimae paschali laudes immolent Christiani
(Wipo, 11. století)

„Velikonoční slavnost“ (*Osterfeier*)

- ✦ jazyk: vždy latina
- ✦ výjimka: píseň *Christ ist erstanden* – doložena od 12. století, zejména na jihu německých zemí (Bavorsko, Salzburg)

*Christ ist erstanden
von den marter alle
Des sollen wir alle fro sin,
Christ soll unser trost sin.
Kyrieleison.*

Christ ist erstanden – národní verze

---

polská:

*Krystus z martwych wstal je
ludu przyklad dal je,
ez nam z martwych wstaci,
z Bogiem krolewaci.*

česká:

*Bóh všemohúcí
vstal z mrtvých žádúcí,
chvalmež Boha veselí,
toť nám všem Písmo velí.*

Velikonoční hry, pašijové hry

- ✦ překračují některá z kritérií, která definují slavnost
  - ◆ kombinují zpěv a mluvené slovo
  - ◆ hrají tam nejen klerici
  - ◆ jsou určeny pro publikum
  - ◆ jazyk

- ✦ velikonoční hry: liturgické
  - ◆ hrály se v kostele v rámci oslav velikonočních svátků

- ✦ pašijové hry: „světské hry na náboženské téma“
  - ◆ hrály se pod širým nebem (náměstí, scéna za městem apod.)
  - ◆ vyjádření účasti celé městské obce na daném svátku
  - ◆ jazyk: postupně převládá vernakulární

Staročeský *Mastičkář*

✦ dva zlomky:

- ✦ „muzejní“ – delší, zajímavější, starší (30. léta 14. stol.)
  - 431 veršů
- ✦ „drkolenský“ – kratší, jednodušší, mladší (60.-80. léta)
  - 196 veršů

✦ unikátní:

- ✦ nejstarší dochovaný dram. text ve slovanském jazyce
- ✦ spojení náboženské tematiky s tématy zdánlivě neslučitelnými
  - erotika
  - skatologie
  - parodie Zmrtvýchvstání ...

Postava mastičkáře

✦ v Bibli zmíněna není – pouze:

- ✦ Marek 16,1: „Když uplynula sobota, Marie z Magdaly, Marie, matka Jakubova, a Salome nakoupily vonné masti, aby ho šly pomazat.“
- ✦ na základě toho - ve velikonočních (a později i pašijových) hrách už od 12. století: postava prodavače, od nějž si ženy kupují vonné masti cestou k Ježíšovu hrobu
- ✦ = první světská, nebiblická postava ve středověkém náboženském dramatu

Postava mastičkáře

✦ latinsky:

◆ *unguentarius, specionarius, mercator*

◆ *medicus, fisicus*

◆ *barbatus*

✦ francouzsky: *marchans / mercader, espicier*

✦ německy: *kramer, koufmann, arzt*

✦ česky: *lékař*

Postava mastičkáře

✦ latinsky:

◆ *unguentarius, specionarius, mercator*

◆ *medicus, fisicus*

◆ *barbatus*

✦ francouzsky: *marchans / mercader, espicier*

✦ německy: *kramer, koufmann, **arzt***

✦ česky: ***lékař***

Jazyky v *Mastičkáři*

✠ už se obrátil poměr:

- ◆ hlavní jazyk replik = čeština
- ◆ latina:
  - scénické poznámky
  - občas v replikách
- ◆ ještě další jazyky

Latina v *Mastičkáři*: scénická poznámka

- ✦ většinou jen označení mluvčího:
  - ◆ *Rubienus dicit...*
- ✦ jen výjimečně podrobnější informace ke scénické akci:

Quo finito fundunt ei feces super culum. Ipse vero Isaac surgens dicit ricmum :

Avech, auvech, avech, ach !

*Kak to, mistře, dosti spách,
avšak jako z mirtvých vstach,
k tomu se bezmál neosrach...*

(MastMuz, 309nn.)

Latina v *Mastičkáři*: repliky

✦ spíše výjimečně

✦ např. makarónská Rubínova píseň :

*Sed', vem přišel mistr Ypokras,
de gratia divina!*

*Neniet' horšieho v tento čas
in arte medicina.*

(MastMuz 27-30)

Makarónská Rubínova píseň

---

*Sed', vem přišel mistr Ypokras,
de gratia divina!*

Neniet' horšieho v tento čas

in arte medicina. (MastMuz 27-30)

srov. **Berlínská velikonoční hra** (verš 531-534):

Hie kommet eyn meister von Paris

in arte medicina,

nirgent findet man sinen glich

de gracia divina.

srov. **Pašije z Alfeldu** (15. stol.): *de gratia bovina*

Němčina v *Mastičkáři*

MastMuz. 74-77:

Secundo dicit: *Rubiene, vo pistu?*

Rubinus respondet: *Sed', mistře, dirži za řiť tistu.*

Iterum clamat dicens: *Rubiene, vo pistu kvest?*

Rubinus respondet: *Sed', mistře, chlupatú tistu za pezd.*

Čeština v německých hrách

✦ Vídeňská hra (ze Slezska, zapsána až 1472):

◆ v. 320:

*zu breslaue an deme dome
do macht man guote mosanzen*

✦ Innsbrucká hra

◆ Pusterpalk: *Herre, ich heiße Pastuche, ich lege under
dem struche* (v. 682n.)

◆ Lasterbalk: *Dobroytra, dobroytra!* (v. 722)

Hebrejština v *Mastičkáři*

MastDrk. 62:

Judeus cantat: *Chyry chyry achamary.*

srovnej:

a) „židovský zpěv“ v Innsbrucké hře, v. 57nn.

Chodus chados adonay / seabados sissim sossim

chochun yochun or nor / yochun or nor gun

ymbrahel et ysmahel / ly ly lancze lare

vczerando ate lahu dilando / sicut vir melior yesse

ceuca ceuca ceu / capiasse. Amel!

b) hypotéza Romana Jakobsona: „choroby, choroby, běda, i smrt“

Závěr: Jazyky v *Mastičkáři*

---

celkem čtyři, každý má jinou funkci:

- čeština
- latina
- němčina
- hebrejšťina